

IV.
Melegh Béla: PIARISTA ÉNEKEINK II.
KALAZANCI SZENT JÓZSEF MISÉJÉNEK PROPRIUMA¹
AVAGY
MIT ÉNEKELJÜNK PATROCINIUMKOR

Mottó: „*Ne énekeljünk a misén, hanem a misét énekeljük...*”

Fiataltan korom óta foglalkoztat a kérdés, hogy mit is kellene énekeljünk a rendalapító pártfogásának ünnepén. Diákkoromban Sík Sándor himnuszát, a *Szentje és atyját* énekeltük, esetleg Simon Sándorét, a *Szép királynéja* kezdetűt és a végén természetesen az *O Patert*.² Mivel ez rendszerint nem volt elég, áldozásra még sokszor vetünk motettát vagy valami népéneket a Hozsannából, az olvasmányközi énekek helyén pedig szintén vagy motetta csendült fel, vagy az olvasmányoskönyv válaszos zsoltára és allelujaverse. Egy darabig magam is ezekből az énekekből válogattam, majd később – meghagyva ez előbbieket is – átvettem az Éneklő Egyház szentekről (hitvallókról) szóló általános propriumát: ÉE 646 (*Örvendezzünk mindnyájan* – Szent József nevével), 664 (*Az igaz virul*) és 648 (*Ti szentek*). Mindeközben azonban egyre inkább foglalkoztatott a kérdés, hogy van-e ezeknél jobb. Ez az írás – legkevésbé sem a teljesség igényével, de reményem szerint használható megoldásokat kínálva – ennek jár utána.

A végső lökés, ami ezt elindította, az idén Húsvétra megjelent *Graduale Hungaricum* előszavának egy mondata volt: „*Ne énekeljünk a misén, hanem a misét énekeljük.*” Gyorsan át is írtam: „*Ne énekeljünk Kalazancius miséjén, hanem az ő miséjét, vagyis propriumát énekeljük.*” Igen ám, de háromféle propriumot is találtam, és bár vannak köztük átfedések, a különbségek érdekesek lehetnek. Vegyük őket sorra.

Kalazancius ünnepe nem csupán rendi ünnep, 1769 óta a római kalendáriumban is szerepel, vagyis az egész egyetemes egyház ünnepli. Elsőként tehát az éppen érvényes *Graduale Romanum*ot (GR) ütöttem fel, amely jelzi is Kalazanci Szt. József ünnepét a halála napján, augusztus 25-én. Az itt éneklésre kijelölt öt gregorián proprium tétel (kotta, szöveg és fordítás: appendix 1) azonban nem egyedi, hanem egy válogatás más misékből: az introitus a szentek közös miséiből való, „azokért, akik az irgalmasság cselekedeteit gyakorolták” („*Pro iis qui opera misericordiae exercuerunt*”); a *graduale* az egyháztanítók miséjéből, az alleluja-verzus és az offertórium a szentek legáltalánosabb, közös miséjéből; a *communio* pedig nagyböjt első vasárnapja utáni hétfőről. Nyilvánvaló, hogy ez a válogatás máris jobb, mint amit az Éneklő Egyházból (ÉE) kiválaszthatunk, nemcsak azért, mert eredeti gregorián dallamokat énekelhetünk, hanem még inkább azért, mert a válogatás egy nagyobb repertoárból merít, mint ami az ÉE-ban található, és ezért a szövegek is közelebbről vonatkoztathatók Kalazanciusra.

Második nekifutásra a rendi változatnak néztem utána. Az 1976-ban kiadott proprium szinte minden tétele teljesen más, mint ami a GR-ban szerepel, és sajnos csak

¹ Proprium alatt itt és végig az egész cikk alatt a kórus és/vagy a nép által énekelt részeket értem: Introitus, Graduale, Alleluia-versus, Offertorium és Communio (ahogy pl. az egyház jogilag is első énekeskönyve, a *Graduale Romanum* is érti). Nem foglalkozom tehát az olvasmányokkal, könyörgésekkel stb., amelyek szövege egyfelől jobban szabályozva van, másfelől nem a kórusra vagy népre tartoznak (noha éneklésük a megfelelő olvasmány-ill. imatónuson lehetséges és emelheti az ünnep fényét).

² Ezekről részletesen ld. a tavalyi Évkönyv cikkét: *Piarista énekeink*.

szöveg, dallam nélkül (szöveg és fordítás: appendix 2). Az egyetlen átfedés a kettő között az, hogy a GR által adott introitus szövegét (graduale nem lévén) kibővítették és olvasmányközi énekként alkalmazták (válaszos zsoltár). A szövegek egy része sokkal egyértelműbben kapcsolható Kalazanciushoz (introitus és communio), mások azonban semmivel sem jobbak vagy éppen rosszabbak, mint amiket a GR javasol. Az evangélium utolsó mondatát például szerintem kár volt kiemelni alleluja-verzusba is, mert az zárzóként úgyis hangsúlyos helyen van, és fölösleges az ismétlés, ha ezzel egy olyan szöveget veszítünk, mint a GR alleluja-verzusa. Ugyancsak kár volt a GR gradualéját válaszos zsoltárral helyettesíteni: nem mintha a 111. zsoltár nem lenne jó Kalazancius vonatkozásában, hanem mert a 36. zsoltár e két verse jobb (gondoljunk csak a két kiemelt helyen álló főnévre: *lingua* és *cor*: ami belőle épen megmaradt) – és akkor még csak a szövegről esett szó (mert a válaszos zsoltárt ugyebár csak recitálni lehet, a gradualénak meg a dallama is gyönyörű). Egyszóval: úgy láttam, hogy van, amiben jobbnak tűnik a rendi változat, és van, amiben rosszabbnak. Nem akartam azonban önkényesen válogatni a kettőből, és ezért tovább kutakodtam: megnéztem a zsinat előtti propriumra vonatkozó piarista rendelkezéseket.

Egy 1932-es generálisi rendelkezés szerint Kalazanciusnak nincs renden belüli saját propriuma, hanem azt kell énekelni, ami a misszáléban van³. Ezek után elővettem a GR *Motu Proprio* utáni első kiadását (1908), és azonnal világos lett, hogy az új GR is és a rend is honnan vette a szövegeit illetve a dallamait. A rendi propriumbeli communionának és introitusnak gregorián dallama került és meglett az utóbbi elveszettnek hitt zsoltára; kiderült, hogy az *Os justi* gradualét és az új GR alleluja verzusát azelőtt is Kalazanciushoz tartozónak érezték, sőt a zsinat utáni rendi változathoz indokolatlanul hiányzó offertórium is előkerült (szövegek, dallamok és fordítás: appendix 3). Furcsállottam, hogy miközben Kalazancius „népszerűsége” a 20. században sem csökkent (pl. minden népiskola védőszentje lett), az új GR-ba nem került bele ez a három saját dallamú tétel (a zsinatig minden GR-ban és Liber Usualisban benne volt), de legalább értettem, a piaristák miért tartottak meg egyes szövegeket. Sajnos, az is látszik, hogy a zsinat utáni nagy lelkesedésben és modernizálásban a rend néhány értékes szöveget kidobott az ablakon úgy, hogy nem adott helyette jobbat (vagy semmit sem adott, ld. offertórium). Tisztázatlan a válaszos zsoltár helyzete: azért hozták létre ugyanis ezeket a régebbi gradualék helyett, hogy a három évre szétosztott olvasmányoskönyv darabjaihoz jobban kapcsolódjanak (a graduale nem az olvasmányokhoz kapcsolódik közvetlenül, hanem az egész ünnep tartalmához). Pont egy szent ünnepén azonban egyrészt minden évben ugyanazt olvassuk (tehát nincs hároméves ciklus), másrészt természetes is, hogy minden az ünnepelthez kapcsolódik. Ezért a válaszos zsoltár Kalazancius ünnepén szerintem felesleges (és az Egyház jelenlegi liturgikus előírásai szerint egyébként is csak harmadik helyen áll a GR és a Graduale Simplex szövegei és dallamai mögött).

Összegezve a fentieket, arra a megállapításra jutottam, hogy minden szempontból az a legjobb, ha az 1908-as GR szövegeit és dallamait veszem alapul, amikor a Patrocínium énekeit tervezem. Igen ám, de a Patrocínium nem azonos Kalazancius égi

³ Missae Propriae Ordinis CC.RR.Pauperum Matris Dei, Scholarum Piarum, Romae, Apud Curiam Generalitiam, 1932. A 13. oldalon: Die 27 Augusti, Solemnitas S.P.N.Josephi Calasancii Conf., Fundatoris Ordini Nostri. Missa ut in Missali eadem die, Et dicitur Credo et per Octavam.

születésnapjával. Míg augusztus 25-én, rendi keretek között talán elképzelhető lenne a régi GR latin nyelvű gregorián propriumának éneklése, mindez nem lenne szerencsés a diáksággal együttes késő őszi ünnepen: nemcsak azért nem, mert nem értenék, hanem azért sem, mert nem tudnának belekapcsolódni az énekbe.

Ennek folyományaként az az ötletem támadt, hogy az 1908-as GR szövegeit fordítsuk magyarra (vagy használjunk meglevő fordítást, ha énekelhető), majd e magyar szövegekhez a Graduale Simplex, az EE és a Graduale Hungaricum mintájára illesztünk gregorián típusdallamokat. Így ugyan elveszítünk értékeket (a latin szöveg egyházas melegsége és a gregorián dallamok szépsége), de nyerünk másokat (érthetőség, mindenki általi énekelhetőség), mégpedig úgy, hogy a szöveg *értelme* nem változik, csak a nyelve, és a dallam, ha egyszerűsödik is, gregorián marad (általam javasolt magyar proprium és annak magyarázata: appendix 4).

APPENDIX 1

MISSA S. IOSEPHI CALASANCTII, PRESBYTERI⁴

Introitus

The image shows a page from a musical score for the Introitus of the Mass of St. Joseph Calasanz. The score is written on a single staff with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are in Latin, with Hungarian translations written below them. The score is divided into two systems. The first system begins with a large initial 'D' and the text 'Ispér- sit, * de- dit paupé- ri- bus : iu-'. The second system continues with 'stí- ti- a e- ius ma- net in saé- cu- lum saé- cu- li : cor- nu e- ius exaltá- bi- tur in gló- ri- a. Ps. Bè- á- tus vir qui timet Dómi- num : in man- dá- tis e- ius vo- let nimis.' The score includes various musical notations such as notes, rests, and accidentals. There are also some handwritten annotations in red ink, including 'Ps. 111, 9 et 1' and 'E 286'.

⁴ GRADUALE TRIPLEX, Solesmis, 1979, 595.o. (519., 494., 511., 512., 79.o.)

Ant. Osztoget, adakozik a szegényeknek, az ő igazsága megmarad örökkön örökké, fölemeltetik a feje dicsőséggel.

Zs. Boldog ember az, ki az Urat féli, az ő parancsolatait igen kedveli.

Graduale

GRADUALE

Ps. 36, 30, 31

C 129 **I** **BAKS**

O S iu- sti me-di- tá-bi- tur
sá- pi- én- ti- am, et lin- gua e-
ius lo- qué- tur iu-di- ci- um.
V. Lex De- i e- ius
in cor- de i- psi-
us : et non supplanta-bún- tur -
grés-sus e- ius.

Bölcsességet szól az igaznak szája, és igaz ítéletet mond az ő nyelve.

V. Istenének törvénye van az ő szívében, lépései meg nem tántorodnak.

Alleluia

Iac. 1, 12

A L-le- lu- [Já] ia.

¶. Be- á- tus vir, qui suf- fert

ten- ta- ti- ó- nem : quó- ni- am cum probá- tus fú-

e- rit, ac- ci- pi- et co- ró- nam vi-

tae.

C 153

V. Boldog az a férfi, aki a kísértést kiállja, mert ha hűnek találhatik, elnyeri az élet koronáját.

Offertorium

L 22 RBCKS VI Ps. 20, 2, 3

I N virtú- te tu- a, *Dó- mi- ne, laeta- bi-tur

iu- stus, et su- per sa-lu- tá- re tu- um exsultá-

bit vehe- mén- ter : de- si- dé- ri- um á- nimae e-

ius tri- bu- í- sti e- i.

T. P. Alle- lú- ia.

Uram, a te erődben vigad az igaz, és szabadulásodon hangosan ujjong. Szíve kívánságát megadtad neki.

Communio

CO. IV
BCKS

Mr. 25, 40, 34

L 130
E 265

A

men * di-co vo- bis: quod u- ni ex mi-ni-
mis me- is fe- cistis, mi-hi fe- cistis: ve-ni- te bene-dicti
Patris me- i, possi- dé-te prae-pa- rá- tum vo- bis regnum ab
in- i- ti- o saécu- li. T. P. Alle- lú- ia.

Ps. 144*, I. 5. 10. 11. 12. 13 ab. 15. 16 (Differentia : f)

Bizony mondom nektek: amikor megtették ezt egynek e legkisebb testvéreim közül, nekem tették. Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba az országot, mely nektek készítettett a világ kezdetétől.

APPENDIX 2 MISSA S. IOSEPHI CALASANCTII, PRESBYTERI⁵

Antiphona ad introitum Ps. 33,12

Veníte, filii, audíte me; timórem Dómini docébo vos.

Collecta

Deus, qui beátum Ioseph presbýterum tanta caritáte et patiéntia decorásti, ut in púeris erudiéndis omníque virtúte exornándis constánter incumbéret, concéde, quæsumus, ut, quem sapiéntiæ præceptórem cólimus, veritátis cooperatórem iúgiter imitémur. Per Dóminum.

Lectio prima

Dominus dedit, Dominus abstulit. Sit nomen Domini benedictum.

Léctio libri Iob

1,1. 13-22

Vir erat in terra Hus... locútus est.

⁵ OFFICIA ET MISSARUM PROPRIA ORDINIS SCHOLARUM PIARUM, Róma, 1976, 26-28.o.

R. Beátus vir qui timet Dóminum.

1. Beátus vir qui timet Dóminum,
in mandátis eius cupit nimis.
2. Potens in terra erit semen eius,
generátio rectórum benedicétur. R.
3. Glória et divítiæ in domo eius
et iustítia eius manet in sáculum sáculi.
4. Exórtum est in ténebris lumen rectis,
miséricors et miserátor et iustus. R.
5. Iucúndus homo qui miserétur et cómmodat,
dispónet res suas in iudício,
6. quia in ætérnum non commovébitur.
In memória æténa erit iustus,
7. ab auditióne mala non timébit. R.
Parátum cor eius, sperans in Dómino,
8. confirmátum est cor eius, non timébit,
donec despíciat inimícos suos.
9. Distribuit, dedit paupéribus;
iustítia eius manet in sáculum sáculi.
cornu eius exaltábitur in glória. R.

Lectio secunda

Facti sumus parvuli in medio vestrum

Léctio epístolæ primæ beáti Páuli apóstoli ad Thessalonicénses 2,3-8

Exhortátio nostra non de erróre neque de immundítia neque in dolo, sed sicut probáti sumus a Deo ut crederétur nobis evangélium, ita lóquimur non quasi homínibus placéntes, sed Deo qui probat corda nostra. Neque enim aliquándo fúimus in sermóne adulatiónis, sicut scitis, neque in occasióne avarítiæ, Deus testis est, nec quæréntes ab homínibus glóriam neque a vobis óneri esse ut Christi apóstoli, sed facti sumus párvuli in médio vestrum, tamquam si nutrix fôveat filios suos. Ita desiderántes vos cúpide volebámus trádere vobis non solum evangélium Dei, sed etiam ánimas nostras, quóniam caríssimi nobis facti estis.

Verbum Dómini.

Alleluia

Matth. 18,5

R. Allelúia. V. Qui suscepit unum párvulum in nómine meo, me súscipit. R. Allelúia.

Evangelium

Nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum coelorum.

+ Léctio sancti Evangélii secúndum Matthæum 18,1–5

In illa hora accessérunt discípuli ad Iesum dicéntes: Quis putas, maior est in regno cælórum? Et ádvocans Iesus párvulum státuit eum in médio eórum et dixit: Amen dico vobis, nisi convérsi fuéritis et efficiámini sicut párvuli, non intrábitis in regnum cælórum. Quicúmque ergo humiliáverit se sicut párvulus iste, hic est maior in regno cælórum. Et qui suscepit unum párvulum talem in nómine meo, me súscipit.

Verbum Dómini.

Super oblata

Hæc múnera, quæsumus, Dómine, quibus Fílii tui passióem mystério gérimus, pietáte intúere seréna, ut eam nobis præbeant inter advérsa constántiam, quam beátus Ioseph et verbis dócuit et mirábilibus firmávit exémplis. Per Christum.

Antiphona ad communionem

Mc. 10,14

Siníte párvulos veníre ad me, et ne prohibuéritis eos: tálium est enim regnum Dei.

Post communionem

Sanctificáti, Dómine, salutári mystério quæsumus, ut ad maius semper proficiámus pietátis increméntum. Per Christum.

APPENDIX 3
MISSA S. IOSEPHI CALASANTII, PRESBYTERI⁶

Introitus

The image shows a musical score for the Introit of the Mass of St. Joseph Calasanti. It features a large initial 'V' and the following Latin lyrics: "E- ní- te, * fí- li- i, audí- te me : timórem Dómi-ni docé- bo vos. Ps. Benedí-cam Dó-minum in ómni témpo-re : * semper laus éjus in óre mé-o. Gló-ri-a Pátri. E u o u a e." The music is written on a single staff with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The tempo is marked "Intr. 1." and the time signature is 4/4. The lyrics are written below the staff, with some words in italics.

Ant. Jöjjetek, ifjak, és hallgassatok engem: az Úr félelmére tanítlak titeket.

Zs. Áldom én az Urat minden időben, az ő dicsérete mindenkor ajkamon.

Graduale Os justi (ld. Appendix 1)

Alleluia Beatus vir qui suffert (ld. Appendix 1)

⁶ PAROISSIEN ROMAIN (Liber Usualis), Róma, 1958, 1615-1616.o.

Offertorium

Offert.
2.
D Esidé- ri- um páu-perum * exaudí- vit Dó- mi-
nus : praepa-ra-ti- o- nem cór- dis e-ó- rum
audí- vit áu- ris tú- a.

A szegények vágyakozását meghallgattad, Uram: megerősítet szívüket és füled rájuk figyel.

Communio

Comm.
8.
S I-ni-te * párvu-los ve-ní-re ad me, et ne
prohibu-é-ri-tis é- os : tá-li-um est e- nim ré-
gnum Dé- i.

Engedjétek hozzám jönni a kisgyerekeket, és ne akadályozzátok őket, mert ilyeneké a mennyek országa.

APPENDIX 4

KALAZANCI SZENT JÓZSEF MISÉJE

javaslatok

Introitus Venite filii (Liber Usualis) 1.változat

Jertek, fi- a- im, és hallgas-satok en-gem, az Úr fé-lel-mé-re ta-nít-lak ti-te-ket.

(8. tónus)

Zs.: Áldom én az Urat minden /időben, * az ő dicsérete mindenkor /ajkamon.

2. Az Úrban dicsekszik az én /lelkem, * hallják meg ezt a szelídek, és vígad/janak! (ANT.)

Dicsőség az Atyának és /Fiúnak * és Szentlélek /Istennek.

Miképpen kezdetben vala, most és /mindenkor * és mindörökkön örökké, /amen. ANT.

vagy:

Introitus: Venite filii (Liber Usualis) 2.változat

Jertek, fi- a- im, és hallgas-sa-tok en-gem, az Úr fé-lel-mé- re ta-nít-lak ti-te- ket.

(2. tónus)

Zs.: Áldom én az Urat minden /időben, * az ő dicsérete mindenkor aj/kamon.

2. Az Úrban dicsekszik az én /lelkem, * hallják meg ezt a szelídek, és vígad/janak! (ANT.)

Dicsőség az Atyának és /Fiúnak * és Szentlélek Is/tennek.

Miképpen kezdetben vala, most és /mindenkor * és mindörökkön örökké, /amen. ANT.

Graduale: Os justi (Liber Usualis)

Ps. 36,30–31

Bölcsesség † szól az i/gaz szája, * igaz ítéletet mond /az ő nyelve. BÖLCSESSÉGET...

V.) Istenének törvénye † az ő szívében, * lépései meg nem tán/torodnak. IGAZ ÍTÉLETET...

BÖLCSESSÉGET...

(Az EE responzórium-dallamán, EE 601)

Alleluja Beatus vir qui suffert

Jak. 1,12

Alleluja. V.) Boldog az a férfi, aki a kísértést /kiállja, * mert ha hűnek taláztatik, elnyeri az élet koro/náját.

vagy

Alleluja Qui suscepit

Mt. 18,5

Alleluja. V.) Aki befogad egy ilyen gyermeket az én / nevemben, * engem fo/gad be.
(az EE 430-hoz, 2. tónus)

Offertorium

Használható tételek lennének a 27. évközi vasárnap *Vir erat* offertóriumának magyar tételei a Graduale Hungaricumból (GH 382 A vagy B).

Communio: Siníte párvulos (Liber Usualis)

Hagy-já-tok a gyer-me-ke-ket hoz-zám jön-ni, és ne a-ka-dá-lyoz-zá-tok ő-ke-t,

mert i-lye-ne- ké az Is-ten or-szá-ga.

(8. t.)

33.sz.: Áldom én az Urat minden / időben * az ő dicsérete mindenkor / ajkamon.

2. Az Úrban dicsekszik az én / lelkem * hallják meg ezt a szelídek és vígad/janak! ANT.

3. Magasztaljátok az Urat / énvelem * és dicsőítsük mind együtt az ő / nevét.

4. Járuljatok hozzá és megvilágosultok / nála * és a ti orcátok meg nem / szégyenül. ANT.

5. Jertek, fiaim, és hallgassatok / engem: * az Úr félelmére tan/ltak / titeket.

6. Tartóztasd nyelvedet a / rossztól * és ne szóljanak hamisságot / ajkaid. ANT.

7. Fordulj el a rossztól és a jót / cselekedd * keresd a békét és azt kö/vessed.

8. Megőrzi az Úr az ő szolgálóinak / lelkét * és nem csalódnak, kik őbenne / bíznak. ANT.

Megjegyzések.

1. Általában: A puding próbája az evés. Az éneké pedig az, hogy megmarad-e, éneklük-e. A fenti énekek pusztán javaslatok, a magyar proprium pedig egy kísérlet. Döntse el a használat, melyik dallam sikerült jobban, s melyik kevésbé. Amelyik kiállja ezt a próbát, az megmarad, amelyik nem, az előbb-utóbb eltűnik (mert jobbat írunk helyette...?).
2. Konkrétan a fenti dallamokhoz:
 - a) az introitus zsoltárába még egy verset tettünk a 33. zsoltárból, az EE és a GH nyomán.
 - b) a két introitus szövege teljesen azonos, dallamuk szerintem szinte teljesen egyformán jó, de győzzön a jobbik.
 - c) a graduale eredeti szövegéhez az EE-ban megszokott, a Graduale Simplexből (ill. a zsoltózmából) átvett responsorium breve dallamot illesztettünk.
 - d) az első alleluja-változat bármilyen allelujával vehető, a második viszont a verzus második felének rövidsége miatt csak 2. vagy 3. tónusúval.
 - e) a GH-beli offertórium igen jól illeszkedik nemcsak az olvasmányhoz, hanem magához Kalazanciushoz is („a keresztény Jób”).
 - f) a communio zsoltára nemcsak a legrégebbi keresztény áldozási ének, de egyben az introitus szövege is.

Köszönetnyilvánítás.

Hálásan köszönöm Balogh Péter Piusz premontrei szerzetes atyának, a Magyar Egyházzenei Társaság alelnökének, hogy introitus-kísérleteim közül egyet szebbre alakított; megírta a communiót és a gradualét; az allelujára és az offertóriumra, illetve a zsoltárokra javaslatot tett. Köszönöm továbbá, hogy az Appendix 2 latin szövegeit hangsúlyjelekkel látta el, illetve az egész magyar proprium-javaslat elkészítésében segítségemre volt.